

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines in Social Sciences

Vol:4, Issue:22
sssjournal.com

pp.4262-4271
ISSN:2587-1587

2018
sssjournal.info@gmail.com

Article Arrival Date (Makale Geliş Tarihi) 25/07/2018 | The Published Rel. Date (Makale Yayın Kabul Tarihi) 29/09/2018
Published Date (Makale Yayın Tarihi) 30.09.2018

TÜRK HALK MÜZİĞİNDE ESER ÇÖZÜMLEME ÇALIŞMALARI

STUDIES OF WORKS IN TURKISH FOLK MUSIC

Dr. Öğr. Üyesi Hamit ÖNAL

Kırıkkale Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi, Müzik Bölümü, hamitonal6262@gmail.com,
Kırıkkale/Türkiye

ÖZ

Çözümleme uygulamalarının temeli olan analitik yöntem, genelde felsefenin yöntemidir ve çağdaş eğitim bu yöntemi kullanmaktadır. Çözümleme, genel olarak herhangi bir konunun, bir nesnenin düşüncede veya gerçeklikte kurucu parçalarına ayırmak yoluyla; yapısının, işleyişinin ve gelişim yasalarının ortaya konması işlemidir. Müzik alanında çözümleme ise, üretilmiş bir eserin üzerinde, eserin anlatmak istediklerini en küçük unsurlarını dahi atlamadan inceleme çalışmasıdır. Bu süreçte; eserin çalgısal ya da sözel olmasına bağlı bazı farklı yaklaşımlar olsa da genel olarak; makam, usul, form, çalgı, beste, söz, dil özellikleri ve kültür malzemeleri konuları değerlendirilir. Ancak bu şekilde bir müzik eserinin müziksel ve türsel özellikleri ile edebi yapısı hakkında detaylı bir bilgiye sahip olunabilir. Bu çalışmada, Türk halk müziği ile ilgili yapılan ve çözümlemeye dayalı çalışmalar incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Türk Halk Müziği, Eser, Çözümleme, Makam.

ABSTRACT

The analytical method, which is the basis of analysis practices, is usually the method of philosophy and contemporary education uses this method. The analysis usually helps to separate the constituent parts of any subject or object. Analysis in the field of music is the study of what they want to tell without skipping even the smallest elements of the work. In this process, some different approaches arise depending on whether the work is instrumental or verbal. The subjects of the work are: makam, method, form, instrument, composition, lyrics, language characteristics and cultural materials. In this way, detailed knowledge of the musical and literary characteristics of a musical work can be obtained. In this study, studies related to Turkish folk music and analysis were studied.

Keywords: Turkish Folk Music, Works, Analysis, Makam.

1. GİRİŞ

Farklı alanlarda, bir bütünü parçalarına ayırarak anlamaya çalışmayla ilgili olarak yapılan çalışmalarda genellikle çözümleme, analiz ve tahlil kelimelerinden biri kullanılmaktadır. Genel Türkçe Sözlükte, analiz (Fr.) ve tahlil (Ar.) kelimelerinin karşılığı “çözümlemek” olarak karşımıza çıkmaktadır. Çalışma için yapılan kaynak taramasında her üç terimin de kullanıldığı tespit edilmiş, çalışmalara ait açıklamalar yapılırken o çalışmada kullanılan terime yer verilmiştir.

Çözümleme

- ✓ İsim: Çözümlemek işi.
- ✓ Dil Bilgisi: Bir cümledeki kelimelerin hangi kelime türünden olduklarını veya özne, tümleç, yüklem görevlerinden hangisinde bulduklarını belirtme, tahlil. Kelimenin kökünü bulup eklerini gösterme
- ✓ Edebiyat: Bir metni belirli yöntemlere bağlı kalarak gözden geçirme, tahlil.
- ✓ Felsefe: Herhangi bir konunun, bir nesnenin düşüncede veya gerçeklikte kurucu parçalarına ayrılmak yoluyla yapısının, işleyişinin ve gelişim yasalarının ortaya konması işlemi.

- ✓ Kimya: Bir maddenin birleşimindeki yalın cisimlerin niteliğini veya niceliğini anlamak için yapılan işlem, tahlil, analiz (Ers. 1).

Analiz, çözmek; analitik düşünme, sorun çözmeye, kavramsal düşünme, çözüm bulmaya yönelik ve problem çözmeye yönelik düşünme anlamlarına gelmektedir. Çözümleme her durumda birleşimi içerir, kendinde birleşimdir. Aristoteles, analitik düşünmeyi tam, sağın ve gerçek işlevinde düşüncelerin kavramların ve olayların ilişkilerini göstermek için kullanır (Erakkuş, 2001: 1). Felsefe tarihinde birçok düşünürde karşımıza çıkan analitik yöntem (çözümlemeli yöntem), bir tümeli incelemek için, tikellerine ayırma yöntemidir. Çözümleme, bir inceleme yöntemidir ve bir bütünü anlaşılabilirliği için o bütünü meydana getiren unsurları bölmeyi gerektirir. Bu bakımdan çözümleme, yeniden bir bütünlemeyi gerçekleştirir. Descartes, gerçeğe varmak için matematik bir çözümleme yöntemi kullanmıştır. Daha sonra Descartçı Spinoza'nın kullandığı bu yöntem, bir düşünceyi meydana getiren ana düşünceleri birer birer ayırarak inceler ve bu ana düşünceleri yeniden birleştirerek bütünü aydınlık olarak kurar. Bu yeniden kurma işinde bütün değişebilir ve bambaşka bir bütün olabilir (Hançerlioğlu, 1975: 53). Analitik yöntem genelde felsefenin yöntemidir. Çağdaş eğitim bu yöntemi kullanmaktadır. Sorgulamada akıl yürütme, şüphe, eleştiri ve buna benzer yaklaşımlar doğruyu bulmak için zorunludur. Sorgulanmadan kabul edilen fikirler, sorgulanmadan tutuklanan insanlara benzer. Sorgulamak felsefenin en son başvurulmuş temyiz mahkemesi gibidir. Analitik yöntemin sonunda kavramsallaştırma mümkündür. Kavram, bir objenin zihindeki ve zihne ait tasarımıdır (Turgut, 1992: 135). Kavram zihnimizde düşünülmüş olan herhangi bir şeye işaret eder (Özlem, 1991: 57-58). Fikirler kavramsallaştırmadan kültüre ve yaşama girememektedir. Bu nedenle ne kişisel ne ulusal üslup ne de yaratıcılık mümkün olmaktadır (Akt.: Çetin & Özcan, 2003: 27).

Müzik alanında ise; "Analiz, çözümleme, araştırma yöntem ve teknikleri temeline dayanan müzikal yapı incelemesi, besteleme tekniklerinin çözümlenmesini amaçlar... Bir müzik eserinin analizi öncelikle bestecilik eğitimi ve yorumculuk sanatında kullanılmak üzere, temel müzikal öğelerden başlayarak biçimin belirlenmesini, biçim içerisindeki değişim ve aykırılıkları, müziğin sözlerle ilişkisini, bestecinin özel yaklaşım ve buluşlarını, benzeri öğeler çerçevesinde yapısal gereçleri araştırarak saptama ve aydınlatma çalışmasıdır. Dolayısıyla temel olarak motiflerin belirlenmesinin, tonalite, geçki, akor değişimleri ile armonik ve ritmik özelliklerin saptanmasını öngören armonik analizi içerir. Çalgılaşma ve orkestralama çözümlenmeleri, daha geniş teknik sorunları irdelemek amacıyla uygulanır" (Say, 2002: 33).

Çözümleme kavramını müzik alanı için uyarladığımızda, müzikte eser çözümlemeyi "müziği kurucu parçalarına ayırmak yoluyla yapısının, işleyişinin ve gelişim yasalarının ortaya konması işlemi" olarak tanımlayabiliriz. Bu süreçte; eserin çalgısal ya da sözel olmasına bağlı bazı farklı yaklaşımlar olsa da genel olarak; makam, usul, form, çalgı, beste, söz, dil özellikleri ve kültür malzemeleri konuları değerlendirilir. Ancak bu şekilde bir müzik eserinin müziksel ve türsel özellikleri ile edebi yapısı hakkında detaylı bir bilgiye sahip olunabilir.

Analiz uygulaması onu gerçekleştirenin görüşlerini açıklama fırsatı yaratır; ancak bestecinin genel kavrayış ve yaratıcılığını gün ışığına çıkaran tutarlı bir teorik temele dayanmak durumundadır... Çözümleme çalışması aynı zamanda müzikal yaratıcılığı doğrulayan kanıtlar olarak ortaya çıkar, böylece yorumculara yol gösterilmiş olur (Say, age.: 33).

Uçan'a (1992: 1) göre, analizi kapsamayan, analize yer vermeyen veya analize dayanmayan bir konu, iş, süreç ve ürün yeterince başarılı, etkili ve verimli olamaz.

Analiz yöntemlerinden ünlü "Schenker Analizi" yöntemi, tonal eserlerin armonik devinimlerini vurgulamaktan yola çıkarak eseri aydınlatmaya yönelir. Oysa bütün analiz teknikleri genel olarak bir eserin derinindeki müzikal kavrayış ve ifadeye ulaşmak amacıyla güden "stil analizi" başlığı altında toplanabilir. Hangi yöntemden yola çıkılırsa çıkılsın kullanılan teknik, araştırma sürecinde kendini yenileyebilir, değişebilir. Sonuçta bestecinin müziksel evrim içindeki yerini, aynı dönemin öteki bestecileriyle benzerlik ve farklılıklarını, hem "çağ stili" açısından, hem ulusal stilin etkileri bakımından özelliklerinin belirlenerek "kişisel stil" in bu değişkenler içindeki ayırt edici vasıflarını, özetle müziğin insancıl ve tinsel yönlerini, toplumsal bağlamını, hatta müzik ile öteki sanatlar ve felsefe arasındaki ilişkilerini gösterebilmek için ayrı çözümleme tekniklerine gerek duyulabilir (Say, age.: 33).

Müziğin diğer bir alt alanı olan "Etnomüzikoloji"de analizin temel konusu, müzikal yapı, seslendirme ve kültürel ortam arasındaki ilişkilerdir. Bu alandaki çözümlenmeler daha genel planda tarihsel boyutları içerir. Örneğin tonal müzik öncesine ait eserler, o dönemin en değerli sistematik niteliğini oluşturan modaliteye bağlıdır; bu nedenle modalitenin müziğe temel olduğu gerçekliği aydınlatılmadan modal müzik ile tonal müzik arasındaki bağlantılar açıklanamaz (Say, age: 34).

Bu araştırma, kaynak tarama modeli ile yapılan betimsel bir çalışmadır. "...Tarama modelleri, geçmişte ya da halen var olan bir durumu, var olduğu şekliyle betimlemeyi amaçlayan araştırma yaklaşımlarıdır" (Karasar, 2005: 77). Çalışmada, öncelikle alana yönelik kaynaklar taranarak, konuyla ilgili verilere ulaşılmış, bu veriler kendi içinde sınıflandırılmıştır. Elde edilen bilgiler doğrultusunda, Türk müziğine önemli katkılarda bulunan, alanın teori ve uygulamasında söz sahibi olan bazı isimlerin Türk halk müziği alanında çözümleme konusunda önerilerine yer verilmiştir.

1.1. Türk Müziğinde Çözümleme Çalışmaları

Türk müziği ile ilgili çözümlenmeler yapılırken "Tarih içinde geçirdiği hazırlık, ön klasik, klasik, yenilikçi, romantik ve çağdaş adı verilen dönemlerde kendi tekniğinin zirvesine çıkmış olduğu (Tanrıkorur, 2004: 206) bilgisi tarihsel boyutlu çalışmalarda dikkate alınmalıdır. Ayrıca başka bir bakış açısıyla İslam öncesi, İslamiyet etkisi altında ve son dönem olmak üzere üç dönem öngörüsüyle ele alınan çalışmalarda, İslam öncesi Türk müziğinin genel yapısı belirlenmeden, İslam etkisi ile Türk müziğinde meydana gelen değişimler net bir biçimde ortaya konamaz.

Türk müziği ile ilgili melodik, ses, frekans, aralık, makam, usul ve tür gibi konularda yapılacak çözümleme çalışmalarında; "Türk musikisinin, sazdan çok ağırlıkla bir ses musikisi olduğu ve tabii frekanslı aralıkları kullanan bir ses sistemine sahip olduğu, çok değişik ses aralıklarından oluşan dizilere, bu dizilerin özel dolaşım (seyir) kurallarına göre kullanılmasından oluşan makamlara (590 değişik makam), ritimlerin en basitten en karmaşığa kadar çeşitli şekillerde birleşmesinden oluşan usullere (2'den 120 zamanlıya, 80 değişik usul kalıbı) ve dini-dindışı-askeri-folklorik dallarda çok çeşitli ses ve saz formlarına dayalı olarak icra edildiği" (Tanrıkorur, age.: 207) bilgileri göz önünde bulundurulmadan sağlıklı bir çalışma yapılamaz.

Dünya üzerinde her toplumun özüne has kendini anlatan ezgileri olduğu gibi, Türk toplumunun da zengin bir müzik mozaiği vardır. Türk folklorunun en önemli değerlerini bünyesinde barındıran türküler, geçmişten gelen kültür zenginliğimizi yansıtmaktadırlar. Orta Asya'dan Anadolu'ya göç eden bir toplum olarak, Türklerin müziği de göç ederken geçtiği toplumların müziklerini etkilemiş ve o toplumların müziklerinden etkilenecek geldiği ortamda zenginleşip bugünkü şeklini almıştır (Bulut, Kazazoğlu, 2012: 209). Bu gerçek göz önünde bulundurulmadan Türk müziğinin Arap, Acem, Bizans ve Yunan müzikleri ile ilişkileri ve birbirlerinin müziklerini ne derecede etkiledikleri konusunda yapılacak çözümlenmeler yetersiz olacaktır. Konuyla ilgili olarak Hüseyin Sadeddin Arel tarafından 1939 – 1940 yılları arasında Türklük Mecmuasında 14 büyük makale olarak yayınlanan, Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından 1988 yılında kitap olarak basılan, Türk Musikisi Kimidir adlı kitap kaleme alınmıştır. "Söze Başlamadan" bölümünde yazar: "Benim maksadım, bugün elimdeki vesaitle kanaat ederek İran, Arap, Yunan, Bizans musikilerinden her birinin hüviyeti ve Türk musikisiyle münasebeti hakkında birkaç makalelik bir kalem tecrübesi yapmaktan ibarettir" (Arel, 1988) diyerek Türk müziğinin milli musikimiz olmadığına dair kanaat taşıyanlara karşı bir cevap vermeye çalışmıştır. Kitabında özellikle makam, dizi ve aralık kavramları üzerinden Türk musikisinin İran, Arap, Yunan, Bizans musikileri ile ilişkileri üzerinde durmuştur. Bu yönüyle eser aynı zamanda karşılaştırmalı bir analiz çalışmasıdır.

Mûsikîmizde tahlil çalışmalarının 1926-1929 yıllarında neşredilen Dâr'ül-Elhan külliyyatıyla ele alındığını söyleyebiliriz. Derleme heyetince tespit edilen türkülerden bir kaç, kısa olmakla birlikte bugün türkülerle bakışımızı yönlendirecek güfte analizine tâbi tutulmuştur. Bunlar arasında bilhassa "Ger Ali", "Yörük Kızı", "Cezayir" ve "Genç Osman" türkülleri incelenmiş ve musiki çevrelerine tanıtılmıştır (Gültaş, 2003: 565).

R. Gazimihal (1928), "Anadolu Türkülerimiz ve Musiki İstikbalimiz" adlı eserinde Anadolu türkülleriyle İstanbul türküllerinin mukayesesini yaparak, kısa bir tahlil yapmış ve ilk defa prozodiden bahsetmiştir. "Köy türküllerinin her bakımdan şehir şarkılarına üstün olduğu" görüşünü savunur. Köylü musikîşinasların hecelerinin her birini bir notanın altına getirmekle ne kadar yerinde bir müzik oluşturduklarından bahsetmiştir (S: 204).

Edip Özışık (1963) "Mûsiki Sanatı" adlı kitabında tahlil için özel bir bölüm ayırmıştır. Özışık bu bölümde bazı sorularla tahlile hazırlama ve tahlil etme yaklaşımı ile ilgili fikirler vermiştir (Gültaş, age.: 566).

Kemal İlerici (1970), "Bestecilik Bakımından Türk Müziği ve Armonisi" adlı eserinde, halk ve sanat müziğinin çeşitli sorunlarını karşılaştırmalı olarak incelerken, prozodik yönden çeşitli tahlil örneklerine yer vermiştir (Gültaş, age.: 566).

H. S. Arel tarafından 1950'li yıllarda kaleme alınan fakat 1979 yılında yayınlanabilen "Aruz-u Mûsikî" makalelerinde, muhtelif yerlerde tahlil yolları göstermiş ve prozodinin temelini oluşturan çok kıymetli bilgiler verilmiştir (Gültaş, age.: 566).

Şenel Önalı (1983), “Türk Müsıkisi Kompozisyon, Tahlil ve Makam Nazariyatı” adlı kitabında sadece makam analizleri ve teknik incelemeler yapmış, estetik tahlile yer vermemiştir (Güldeş, age.: 566).

Yılmaz Öztuna (1990), “Büyük Türk Müsıkî Ansiklopedisi”nin Türk Müsıkîsi maddesinde “Türk Musıkisi bedîi olarak tahlil edilmemiş, estetiği kurulmamıştır” tespitini yaparak bir şarkının estetik tahlili yapılmış ve prozodik açıdan analiz edilmiştir (S: 412).

Saadet Güldeş (2003), “Türk Dilinin Diksiyonu-Prozodisi” adlı kitabının dördüncü bölümünde, prozodik yönden tahlil yapmış, halk ve sanat müziğine ait bazı örnekler vermiştir.

Hasan Tahsin Sümbüllü ve Aytekin Albuz (2011) tarafından yapılan “Türk Sanat Müziği Dizilerinin Bilgisayar Destekli Makamsal Analizi” adlı çalışmada; nazari/teori olarak Geleneksel Türk Sanat Müziği (GTSM) dizilerini; istatistik ve bilgisayar teknolojisi kullanma yolu ile nicel veriler ortaya koyarak makamsal adlandırma yapılmıştır. Bu çalışmada; Türk sanat müziği dizileri seyir bakımından incelenmiş ve nicel veriler doğrultusunda karşılaştırılmıştır. Araştırmada, makam oluşumunda dizi ve seyir özellikleri esas alınmış ve makamsal analiz yapmak için seyir özellikleri nicel veriler haline dönüştürülmüştür. Araştırma, sol kararlı makamlar ile sınırlandırılmıştır. Makamsal nitel veriler ile bilgisayar ve istatistik yardımıyla elde edilen makamsal nicel veriler arasında ilişkinin olup olmadığını tespit edebilmeye çalışılmıştır.

A. Müezzinoğlu (2004) “Zeybeklerin ‘SQL’ sorgulama analizi çalışmasında zeybeklerden elde edilen verilerin SQL sorgulama dili kullanılarak analiz edilmesi ve anlamlı istatistiksel sonuçlara varılması amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda, Türk Halk Müziği’nden 60 Anadolu Zeybeğini ve Kıbrıs Zeybeklerinden Sarhoş Zeybeğini, perdelerin kullanım sıklık ve süre değerleri, ses alanı, ezgisel hareketler, aralıkların kullanımı ve ritim analizleri olmak üzere beş basamakta incelenmiştir.

H. Yükrük (1998), “Türk Halk Müziği Ezgilerinin Analizinde H. F. Olson Yöntemi” adlı çalışmasında, tek sesli müziğe uygulanıp olumlu sonuçlar alınan müzikal analiz yöntemi olan ve H.F. Olson yöntemi olarak bilinen yöntemin, Türk halk ezgilerinin analizinde kullanılmasını ele almıştır. Araştırmada müziksel analizi yapılmak üzere, Âşık Veysel’in 6 türküsü seçilmiş, elde edilen sonuçlar istatistiksel olarak analiz edilmiştir. Bu türkülerde birbirini takip eden ikili ve üçlü nota zincirleri belirlenmiş ve elde edilen bulgular çizelge halinde gösterilmiştir. Elde edilen verilerden hareketle Âşık Veysel’in müzikal karakterine uygun yeni besteler oluşturulmuştur.

Ferit Bulut (2011), “Piyano Eğitiminde Geleneksel Türk Halk Müziği Kaynaklı Eserlerin Seslendirilmesine Yönelik Oluşturulan Bir Çoklu Analiz Modeli” adlı çalışmasında, “Çoklu Analiz Modeli’nin Analiz Basamakları” nı şu şekilde sıralamaktadır:

- ✓ Besteciye İlişkin Biyografik Bilgiler
- ✓ Halk Bilimsel Analiz
- ✓ Müzikal Analiz

Muhammed Turhan ve Öner Kova (2012) “Değerler Eğitimi Açısından Türk Halk Müziği ve Halk Ozanları: Neşet Ertaş, Âşık Mahsuni Şerif, Âşık Veysel ve Özay Gönüm Bağlamında Bir İnceleme” adlı çalışmada, adı geçen halk ozanlarımızdan seçilen toplam 17 eseri içerdikleri değerler bakımından incelenmiş ve bu bağlamda halk müziğinin ve halk ozanlarının değerler eğitiminde kullanılabilirliği tartışılmıştır. İncelenen eserlerin adalet, saygı, sevgi, dürüstlük, doğruluk, sosyal içirme, hoşgörü, mertlik, hümanizm, bilime değer verme ve birlik-beraberlik gibi değerleri etkileyici şekilde vurguladığı belirtilerek, bir inceleme konusu olarak sözlü eserlerin değerler boyutu ile ele alınması gerektiği konusuna vurgu yapılmıştır.

Çalışma için yapılan kaynak tarama sürecinde; başta tezler olmak üzere, makaleler, bildiriler vb. akademik çalışmalarda, halk müziğimizle ilgili derleme, notasyon, makam, usul, söz, tavır, form, çalgı, yöresellik vb. konularda önemli çalışmalar yapılmış ve ilgili kuruluşlarda yer alan araştırmacılar tarafından hala yapılmaktadır. Ancak müzikal dinamiklerin analizi üzerine yapılan çalışmaların daha fazla olduğu gözlenmiştir. Bu çalışmalarda yukarıda sözü edilen halk müziğimizin dinamikleri ele alınarak bu dinamiklerin yapısı, işleyişi ve gelişimi ile ilgili birtakım yöresel ve genel kavramlara ulaşılmış olsa da pek yeterli olduğunu söyleyemeyiz.

2. TÜRK HALK MÜZİĞİNDE ÇÖZÜMLEME ÇALIŞMALARI

Nida Tüfekçi, Türk halk müziğini diğer müzik türlerinden farklı yapan özellikleri sıralarken, bir anlamda onu var eden kurucu parçalarına ayırarak, halk müziğinde aranan unsurları şöyle sıralamaktadır:

- ✓ Sahibinin bilinmemesi,
- ✓ Halk tarafından benimsenip, onun ifadesine bürünmüş olması,
- ✓ Halkın ortak malı olması,
- ✓ Kulaktan kulağa verilmek suretiyle hayatietini sürdürmesi,
- ✓ Gelenek haline gelmesi,
- ✓ Zaman içinde derin bir geçmişi olması,
- ✓ Mekân içinde yaygın olması,
- ✓ Yöresel dil ve müzik özelliklerini bünyesinde taşıması,
- ✓ İddiasız olması,
- ✓ Kişisel yapım olmaması (Emnalar, 1998: 26).

Buna göre; bir halk müziği eseri çözümlenirken; kaynağına, yöresel özelliklerine, tarihi bağlantısına, yayıldığı bölgeye, yöresel müzik özelliklerine, yöresel dil özelliklerine bakılması gerektiğini ifade etmiştir.

Yöresel dil özelliklerini taşıması akla Türkmen, Avşar, Barak, Azeri, Karadeniz gibi yöresel ağız konusunu getirmektedir. Yöresel müzik özellikleri ise o yörede sıkça kullanılan usul, makam/dizi, çalgı ve form konularını hatırlatmaktadır.

Kulaktan kulağa aktarılmak suretiyle hayatietini sürdürmesi; halk edebiyatının sözlü bir edebiyat türü olma özelliğinden ve gerçeğinden hareketle türkülerin de halk edebiyatı karakterine uygun olmasını,

Gelenek haline gelmesi, zaman içinde derin bir geçmişi olması ve mekân içinde yaygın olması maddeleri; ezginin halkın hayatında önemli bir yeri olması (düğün, ölüm, asker uğurlama, iş hayatı vb.), on hatta yüzyıllarla ölçülebilen tarihi bir geçmişinin olmasını ve mekânla vurgulanan bir yüzeysel/yerel/bölgesel yaygınlık göstermiş olması gerektiği,

İddiasız olması ise; her türlü sanat endişesinden uzak, doğal, samimi ve sade bir anlatım tarzını ima etmektedir. Bu nedenle ezgilerin bu yönüyle de incelenmesi ve Divan Edebiyatı'yla veya diğer müziklerle (güncel-popüler, arabesk vb.) varsa ilişkisinin aranması vurgulanmaktadır.

Onur Akdoğu (2003: 131), “Türk Müziği’nde Türler ve Biçimler” adlı kitabında müziksel analizi şöyle açıklıyor. “... bir müzik eserini, kendisini oluşturan öğelerine ayırarak, o öğeleri tek tek ele alıp incelemek, böylece o eserin daha anlaşılabilmesini sağlamaktadır. Dolayısıyla, müziksel analizin konusu içinde, müzik eserini oluşturan ses, motif, ezgi, ritim olguları ve bunların değişimlerinin incelenmesi yanında, cümlecik, cümle ve bölümlerin oluşumlarının incelenmesi, kısacası, biçimin incelenmesi gerekir. Kitapta, sözel eserlerin ne şekilde incelenmesi gerektiği ile ilgili bir bilgiye rastlanmamıştır.

Onur Akdoğu (2001), “Kutsal Hazinemiz Türk Halk Müziği 1” adlı kitabında ise 150 civarında halk ezgisinin; yöre, kaynak kişi, notalama ve icra gibi konularda kısa incelemesini yaparak türkülerin çözümlenmesi konusunda önemli fikirler vermiştir. Akdoğu’nun analiz yönteminin ana başlıkları konusuna ilişkin şu bulgulara ulaşılmıştır:

Genel Saptamalar:

- ✓ Önce eserin bestecisi, makamı, usulü ya da ölçüsü sözel bir eserse sözlerin türü, biçimi, eserin türü, biçimi, yazarı ve eserin türü saptanır.
- ✓ Eserin bölmeleri saptanır. Çalgısal bölme, sözel bölme, terennüm bölmesi, hane – teslim bölmeleri gibi.
- ✓ Varsa eserin diğer baskıları (edisyonları) saptanır. Daha sonra eserin değişik edisyonlarca basılı notaları karşılaştırılarak, varsa mevcut farkları saptanır.
- ✓ Eserin en eski tarihli basılmış notası özel saptamalar için ele alınır.

Özel Saptamalar:

Makamsal anlayışa ilişkin saptamalar:

- ✓ Eserin makamının geleneksel seyir anlayışına uygun olup olmadığı saptanır.

- ✓ Ezgilerin geleneksel olup-olmadığı saptanır.
- ✓ Kalıp motiflerin var olup-olmadığı, varsa kullanım sıklığı saptanır...
- ✓ Eserde geçki, çeşni, renk olup-olmadığı, varsa bilinçli ve yerinde yapılıp- yapılmadığı saptanır...
- ✓ Çoksesli ise bu ana kadar yapılan saptamaların yanında, uygu anlayışı da saptanır (Gültaş, age.:131).

Usûl anlayışına ilişkin saptamalar:

- ✓ Usûlün, geleneksel vuruşlarıyla kullanılıp-kullanılmadığı saptanır.
- ✓ Ezgilerin usûle bağımlı olup-olmadığı saptanır.
- ✓ Kullanılan düzümlerin tekdüze ya da değişken olup-olmadığı, değişken düzümler varsa, dikkati çeken düzümlerin kullanılıp – kullanılmadığı saptanır (Akdoğan, 2003:132).

Bu konu THM' nde oldukça belirgindir. Düzümler her zaman aynı şekilde devam etmeyebilir. Bazen de türkünün ait olduğu usul darplarının kuvvetli, yarı kuvvetli ve zayıf vuruşları bilinmediği için yanlış notaya alımlar söz konusu olabilir.

Sözel bir eser ise sözlere ilişkin saptamalar:

- ✓ Sözlerin türü saptanır. Koşma, gazel gibi.
- ✓ Sözlerin biçimi saptanır. Uyak düzeni yanında; beyit, kıta, hece, aruz ya da serbest vezinle yazılışı gibi.
- ✓ Sözlerin içeriğine uygun ezgilendirme yapılıp-yapılmadığı saptanır.
- ✓ Prozodik anlayışın irdelenmesi yapılır.

Biçime ilişkin saptamalar:

- ✓ Eserin cümle ve bölüm oluşumları incelenerek, biçim ortaya çıkarılır ve biçimin kurgusu saptanır.

Türe ilişkin saptamalar:

- ✓ Esere ait türün özelliklerini gösterip – göstermediği saptanır.
- ✓ Eserde tür geçkisi ya da tür çeşnisi olup olmadığı saptanır.

Estetik güzellik ve sanatsallıkla ilgili saptamalar:

- ✓ Eserde bıkkınlık ve monotonluk oluşturan öğelerin bulunup bulunmadığı saptanır.
- ✓ Eserde estetik güzelliği ve sanatsallığı oluşturan öğelerin bulunup – bulunmadığı saptanır (Akdoğan, age.: 133).

Arseven'e göre türküler şu şekilde tahlil edilebilir:

- ✓ Melodik ritimle, metin ritmi arasında tam bir uygunluk var mı? (Yani melodiyi meydana getiren her sesin altına bir tek hece düşüyor mu?)
- ✓ Metnin (güftenin) aslında olmadığı halde, melodinin bünyesi gereğince eklenen, çeşitli metin dışı sözler var mı?
- ✓ Türkünün edebî formu nedir?
- ✓ Türküde tekrar unsuru var mı?
- ✓ Metin cümlesi ile melodi cümlesi, birbirine kalıp bakımından eşit mi?
- ✓ Sözle ses, mutlaka türküde birlikte gitmelidir (Gültaş, age.: 599).

Nida Tüfekçi ise Maçka'da yaptığı özel sohbetler sırasında türkü analiziyle ilgili şunları söylemiştir:

- ✓ Türkünün dizisi incelenip (arızaları, genişliği, aralıkları) üzerinde teknik analiz yapılmalıdır.
- ✓ Türkünün seyri üzerinde durulmalıdır (güçlüsü-karar sesi, inici çıkıcı özelliği yine teknik yönden araştırılmalıdır)
- ✓ Ritmik yapısı araştırılmalıdır (Teknik yönden)

- ✓ Türkünün form yapısı incelenmelidir (uzun hava-samah-halay vb.)
- ✓ Söz unsuruna bakılmalıdır. Nazım şekli ve konusu açısından açıklama getirilmelidir.
- ✓ Türkünün yöresinin incelenmesi gerekir.

Nida Tüfekçi prozodi konusunu eser tahlilinin dışında tutmaktadır. Bu konuyla ilgili ise: “Türk Halk Müziği’nde prozodi olayı yoktur. Halk hata yapmaz. Türklerdeki prozodi hatası denilen şeylerin, her birinin, yöre özelliğinden kaynaklandığını, bunun da, halk tarafından yapıldığı için, hata değil, güzellik ve bir mânâ zenginliği diye yorumlamak gerektiğini bilmek lâzım” şeklinde cevaplar vermiştir (Güldaş, age.: 600).

Arseven ve Tüfekçi’nin tahlil konusunda vurgu yaptıkları konuları şu şekilde tespit edilmiştir:

- ✓ Eserin edebi formu
- ✓ Eserin prozodisi
- ✓ Türkünün dizisi
- ✓ Türkünün seyri
- ✓ Türkünün ritmik yapısı
- ✓ Türkünün form yapısı
- ✓ Türkünün yöresi

Arseven türklerdeki söz unsurunu ön plana çıkarırken, Tüfekçi müzik ve sözü aynı anda değerlendirerek daha genel tahlil yaklaşımında bulunmuştur.

Süleyman Şenel (1997-98) ise “Havada Bulut Yok” adlı türkünün tahlilini yaparken sırasıyla eserle ilgili; yöresi, tarihi bağlantısı, edebî türü, vezni ve durakları, kafiye ve redif, sözlerin satır satır anlamları, söz sanatları, usulü, ritim – melodi ilişkisi, diksiyon - hece taksimatı ve vurgu ile makamına ilişkin tespitlerde bulunmuştur. Şenel, türküyü tahlil ederken sözel, edebi ve melodik yönden değerlendirilmesi gerektiğini de vurgulamıştır.

M. Evren Hacıoğlu (2009), “Gaziantep Yöresi Türkmenleri Barak Ağzı Uzun Havalarının Müzikal Analizi” adlı çalışmada, repertuar açısından farklı türleri bünyesinde barındıran Gaziantep yöresi karakteristik ezgilerinden olan “Barak Ağzı” uzun havaları; tarihi, sosyolojik ve kültürel yönden, tavır, üslup, icra teknikleri, müzikal seyir, kişisel stiller, müzik ve enstrüman birleşimindeki teknik vb. detaylar bakımından analiz edilmiştir. Bu çalışma ile ‘Barak Ağzı’ uzun havaların gerçek niteliği ile ortaya çıkarılması amaçlanmıştır.

Nurhan Cangal ise “Müzik Formları” adlı kitabında; “Türkülerin, oyun havalarının ve okul şarkılarının büyük bir çoğunluğu, müzik formlarının en küçüğü olan bir bölmeli şarkı formunda yazılmıştır” (Cangal, 2004: 38) diyerek türkülerini batı müziği formu olan şarkı formuyla ilişkilendirerek değerlendirmiştir. Cangal ayrıca iki ve üç bölmeli şarkı formuna örnek olarak da aşağıdaki türkü örneklerini vermiştir:

- ✓ Bir bölmeli şarkı formu için, Ağrı Dağından Uçtum
- ✓ İki bölmeli şarkı için, Çeşme Senin Ne Belalı Başın Var
- ✓ Üç bölmeli şarkı için, Bahçelere Geldi Bahar adlı türkülerini örnek olarak vermiş ve nota üzerinde bölümleri göstermiştir (Cangal, age.: 38,45,54).

Damla Bulut ve İrşat Kazazoğlu (2012), “Harput Yöresine Ait Muhalif Eserlerin Müzikal Analizi” adlı makalede Harput yöresine ait muhalif makamında 10 eserin makamsal analizini yapmıştır.

Ahmet Feyzi (2013), “Erzurum Türkülerinde Kullanılan Ses Dizilerinin Türk Sanat Müziğinde Kullanılan Ses Dizileri ile Karşılaştırmalı Analizi” adlı makalede, Erzurum yöresine ait 245 türkü inceleme altına alınmış ve bu türkülerin, Türk sanat müziğinde kullanılan ses dizileri açısından karşılıklarının olup olmadığı araştırılmıştır. Çalışmada 245 türküden 217 tanesinin makamsal ses dizilerine birebir uyduğu ve %88,57’ lik bir oranla türkülerin büyük bir kısmını kapsadığı görülmüştür. Bu bilgiler ışığında THM repertuarında bulunan türkülerin müstakil bir müzik türü oluşturmayıp bir bütün olarak düşünülmesi gereken Türk müziğinin içinde bir bölüm olduğunun belirtilmesinin doğru olabileceği kanısına varılmıştır.

A. Metin Karkın ve M. Sadık Doğan (2016), “Türk Halk Müziğinde Askerlik, Kahramanlık ve Milli Mücadele Temalı Türkülerin Müzikal Analizleri Üzerine Bir Araştırma: Şanlıurfa Yöresi Örneği” adlı

çalışmada, Şanlıurfa yöresine ait; askerlik, kahramanlık ve milli mücadele konularının yer aldığı türkülerin müzikal analizleri yapılarak aktarılmak istenen duygulardaki müzik yapılarının özellikleri irdelenmektedir. Türkülerin; karar sesleri, güçlü (durak) sesleri, değiştirici işaretleri, makamsal dizisi, ses genişliği, usulü, yöresel icralarında kullanılan metronomu ve kullanılan ses dizileri tespit edilmiş, ilgili temaların müzikal bağlantıları hakkında yöreye ait genel karakteristik yapıları incelenmiştir. Yapılan belgesel taramalar sonucunda bulguların müzikal açıdan yorumları yapılmıştır.

M. Kamil İnanıcı ve Turan Sağer (2017) tarafından yapılan “Erzurum Yöresine Ait Sözsüz Eserlerin Ezgi Analizi” isimli çalışmada, TRT repertuarında yer alan Erzurum yöresine ait otuz dört sözsüz eser, perde kullanım sıklıkları ve süre değerleri, dizi ve ses sahası açısından incelenmiştir. Çalışma, Erzurum yöresine ait otuz dört sözsüz eserde kullanılan perdelerin kullanım ve süre sıklıklarının hesaplanmasına dayanmaktadır. İncelenen eserlerin istatistiksel bulguları tablo ve grafiklerle gösterilmiştir.

3. SONUÇLAR VE ÖNERİLER

Kulaktan kulağa yayılan, kuşaktan kuşağa aktarılan ve sözlü edebiyatın en güzel örneklerinden olan türkü; ölçülü ve uyaklı dizelerle oluşturulan, kendine has ezgi ile çalınmış-söylenen; halk tarafından benimsenip onun ifadesine bürünen, yöresel dil ve müzik özelliklerini bünyesinde barındıran bir kavram olarak tanımlanmaktadır. Bu çalışmada da görüldüğü gibi, genelde müzik disiplini özelde Türk halk müziği üzerine yapılan çözümlenme temelli çalışmaların, sözlü/sözsüz türkülerde farklı disiplinlerle ilişkili olarak çalışma zorunluluğu getirdiği gözlenmiştir. Ulaşılan bulgular, yapılan çalışmalarda müziksel dinamikler (melodi, ritm, form, makamsal yapı, yorum vb.) başta olmak üzere müziğin içinde olan söz unsuru ile dilbilimini, geleneği yansıtmaya bakımından tarih ve halk bilimini, karşılaştırmaya dayalı çalışmalarda ise kültürel olmak üzere birçok farklı disiplinlerle ilişki halinde olduğunu ortaya çıkarmaktadır.

Dünya müziklerini incelemek üzere yola çıkan, disiplinler arası işbirliği ile başarıya ulaşan, müzikoloji, etnoloji, filoloji, diyalektoloji, linguistik, fonetik vb. gibi disiplinler ile dayanışma içinde olan etnomüzikolojinin (Goldstein, 1977: 120); müzik ve dil bağlamını araştıran müzikolinguistik ve müziksel anlatımı araştıran müziko-semantik ile sıkı bir ilişki içerisinde bulunduğu vurgulanmıştır (Kaplan, 2008: 76-77).

Nida Tüfekçi, halk müziğinde aranan unsurları sıralarken eserin kaynağına, yöresel özelliklerine, tarihi bağlantısına, yayıldığı bölgeye, yöresel müzik özelliklerine, yöresel dil özelliklerine bakılması gerekliliğini belirtmiştir. Bağlantılı olarak da türkü analiziyle ilgili; türkünün dizisinin incelenip teknik analizinin yapılması, türkünün seyri üzerinde durulması, ritmik yapısının araştırılması, form yapısının incelenmesi, söz unsurlarına bakılması, nazım şekli ve konusu açısından açıklama getirilmesi ve türkünün yöresinin incelenmesi başlıkları altında tespitlerde bulunmuştur.

Onur Akdoğu ise çözümlenme yapılırken, müzik eserini oluşturan ses, motif, ezgi, ritim ve bunların değişimlerinin incelenmesi yanında, cümlecik, cümle ve bölümlerin oluşumlarının incelenmesi, kısacası biçiminin incelenmesi gerektiği tespitlerinde bulunmuştur.

Arseven'e göre türküler tahlil edilirken; melodik ritimle, metin ritmi arasında uyuma, sözlere, türkünün edebî formuna, türküde tekrar unsuruna, metin cümlesi ile melodi cümlesinin kalıp olarak uyumuna ve sözle sesin türküde birlikte gidip-gitmediğine bakılmalıdır.

Süleyman Şenel'e göre, bir türkü çözümlenirken; yöresine, tarihî bağlantısına, edebî türüne, vezni ve duraklarına, kafiye ve redife, sözlerin satır satır anlamlarına, söz sanatlarına, usulüne, ritim – melodi ilişkisine, diksiyon - hece taksimatı ve makamına bakılmalıdır.

Ahmet Feyzi, THM repertuarında bulunan türkülerin müstakil bir müzik türü oluşturmayıp bir bütün olarak düşünülmesi gereken Türk müziğinin içinde bir bölüm olarak belirtilmesinin doğru olabileceğini ifade etmektedir.

Sonuçlardan yola çıkarak öneriler kısaca şöyle sıralanabilir:

- ✓ Ciddi anlamda literatür taraması yapılarak, öncelikle alana ait ihtiyaçların objektif yaklaşımlarla belirlenmesi ve ihtiyaçlar doğrultusunda Türk halk müziğinin hak ettiği konuma gelmesi adına daha detaylı akademik çalışmalar yapılması teşvik edilmelidir.
- ✓ Bu amaçla yapılan çalışma sonuçlarının, ilgili kuruluş ve araştırmacılara erişimi sağlanarak gerekli tedbirlerin alınması yönünde girişimlerde bulunulmalıdır.

KAYNAKÇAKitaplar

- Akdoğu, O. (2001). Kutsal Hazinemiz Türk Halk Müziği I, Selen Yayıncılık, İzmir.
- Akdoğu, O. (2003). Türk Müziğinde Türler ve Biçimler, Meta Basım, İzmir.
- Arel, H. S. (1988). Türk Musikisi Kimindir?, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara.
- Cangal, N. (2004). Müzik Formları, Arkadaş Yayınevi, Ankara.
- Emnalar, A. (1998). Tüm Yönleriyle THM ve Nazariyatı, Ege Üniversitesi Basımevi, İzmir.
- Gazimihal, M. R. (1928). Anadolu Türkülerimiz ve Musıki İstikbalimiz, Marifet Matbaası, İstanbul.
- Goldstein, K. (1977). Sahada Folklor Derleme Metotları, (Çev.: Ahmet E. Uysal), Kültür Bakanlığı Milli Folklor Araştırma Dairesi Yayınları, Başbakanlık Basımevi, Ankara.
- Güldaş, S. (2003). Türk Dilinin Diksiyonu-Prozodisi, Kurtiş Matbaacılık, İstanbul.
- İlerici, K. (1970). Bestecilik Bakımından Türk Müziği ve Armonisi, Milli Eğitim Basımevi, Ankara.
- Kaplan, A. (2008). Kültürel Müzikoloji, Bağlam Yayınları, İstanbul.
- Karasar, N. (2005). Bilimsel Araştırma Yöntemi, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.
- Önaldı, Ş. (1983). Türk Musikisinde Kompozisyon Tahlil ve Makam Nazariyatı, Atak Yayınevi, İstanbul.
- Özışık, E. (1963). Musiki Sanatı, Nurgök Matbaası, İstanbul.
- Öztuna, Y. (1990). Büyük Türk Mûsikî Ansiklopedisi II, Kültür Bakanlığı/1163, Kültür Eserleri Dizisi/149, Başbakanlık Basımevi, Ankara.
- Say, A. (2002). Müzik Sözlüğü, Sözkesen Matbaası, Ankara.
- Tanrıkorur, C. (2004). Türk Müzik Kimliği, Dergâh Yayınları, İstanbul.

Makaleler

- Bulut, F. (2011). “Piyano Eğitiminde Geleneksel Türk Halk Müziği Kaynaklı Eserlerin Seslendirilmesine Yönelik Oluşturulan Bir “Çoklu Analiz Model”, G.Ü., Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi, C: 31, Sayı: 1.
- Çetin, M. & Özcan, K. (2003). “Bilimsel Analiz Yöntemi ve Eğitim” M.Ü. Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi, Sayı: 18, S: 25-38.
- Feyzi, A. (2013). “Erzurum Türkülerinde Kullanılan Ses Dizilerinin Türk Sanat Müziğinde Kullanılan Ses Dizileri ile Karşılaştırmalı Analizi”, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, S: 67-86.
- İnanıcı, M. K. & Sağer, T. (2017). “Erzurum Yöresine Ait Sözsüz Eserlerin Ezgi Analizi”, TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; Cilt: 9/Sonbahar, Sayı: 36, S: 340-348.
- Karkın, A. & Doğan, M. S. (2016). “Türk Halk Müziğinde Askerlik, Kahramanlık ve Milli Mücadele Temalı Türkülerin Müzikal Analizleri Üzerine Bir Araştırma: Şanlıurfa Yöresi Örneği”, İnönü Üniversitesi Sanat ve Tasarım Dergisi, C: 6, S: 14, S: 1-18.
- Sümbüllü, H. T. & Albuz, A. (2011). “Türk Sanat Müziği Dizilerinin Bilgisayar Destekli Makamsal Analizi” Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi, C: 8, S: 144-198.
- Şenel, S. (1997-98), İTÜ Türk Musikisi Devlet Konservatuarı Türk Halk Musikisi Bilgileri Ders Notları.
- Turhan, M. & Kova, Ö. (2012). “Değerler Eğitimi Açısından Türk Halk Müziği ve Halk Ozanları: Neşet Ertaş, Âşık Mahsuni Şerif, Âşık Veysel ve Özay Gönlüm Bağlamında Bir İnceleme” Eğitim ve İnsani Bilimler Dergisi: Teori ve Uygulama, C: 3, S: 6, S: 117-128.
- Uçan, A. (1992). “Sanat Eğitiminin Niteliği, Üç Ana Türü ve Bazı Temel Sorunları”, Eğitim Dergisi.

Tezler

- Bulut, D. & Kazazoğlu, İ. (2009). “Harput Yöresine Ait Muhalif Eserlerin Müzikal Analizi”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, Kayseri.

Müezzinoğlu, A. (2004). "Zeybeklerin "SQL" Sorgulama Analizi", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Yükrük, H. (1998). "Türk Halk Müziği Ezgilerinin Analizinde H. F. Olson Yöntemi", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Erş. 1: <http://www.tdk.gov.tr>